

KİTABXANAÇI-BİBLİOQRAFİN PEŞƏ KOMPİTENSİYASI HAQQINDA

Açar sözlər: kitabxanaçı-bibliograf peşəsi, kompetentlik, bilik və bacarıq, kitabxanaçı kateqoriyası, bibliografkateqoriyası, sosial biliklər, peşə bilikləri

Keywords: profession of librarian-bibliographer, the competence, knowledge and skills, category librarian, bibliographer category, social skills, job skills

Ключевые слова: профессия библиотекарь-библиограф, компетенция, знания и навыки, категория библиотекарь, категория библиограф, социальные навыки, профессиональные навыки

Məqalədə kitabxanaçı-bibliograf peşəsinin və kitabxanaçı-bibliograf kadrlarını hazırlayan müəllimin peşə kompetensiyası, bibliografik fəaliyyətin subyektı olan peşəkar bibliografların sosial və peşə bilikləri və bacarıqları və kitabxanaçı-bibliograf peşəsi qarşısınaqoyulan tələblər haqqında məlumat verilir.

Giriş: Cəmiyyətin informasiyalaşdırılması kitabxanaların qarşısında yeni perspektivlər açır və yeni tələblər qoyur və bütün sahələrdə öz işini yaxşı bilən insanların çalışmasını tələb edir. Məsələn, kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində çalışan hər bir müəllim üçün kompetentlik ən mühüm peşə keyfiyyətidir. Onun qarşısında mühüm tələblər qoyulur. Müəllimin peşə keyfiyyəti onun bilik və bacarığı, təcrübədə qazandığı vərdişlərlə ölçülür. Yaşadığımız informasiyalı cəmiyyət müəllim peşəsinə və tədrisin təşkilinə yeni yanaşma tələb edir. Xüsusilə yeni informasiya texnologiyalarının tədris prosesinə təsiri, interaktiv dərslərin, distant təhsilin təşkili müasir dövrümüzdə təlimdə yeni üsulların tətbiqini vacib edir. Bütün bunlar müasir müəllimdən savadlılıq, yaradıcı təfəkkür, insanlarla ünsiyyət qurmaq bacarığı, yeni texnologiyalardan, İKT- istifadə qabiliyyəti, heç olmazsa bir xarici dil bilmək, tələbələrə öyrətmək bacarığı, nəzəri biliyi təcrübi biliyə çevirmək qabiliyyəti, billiklərin inteqrasiyası, müəllim-tələbə-valideyn münasibətini qurmaq bacarığı, təlimlərdə, kurslarda iştirakı, fasiləsiz təhsil, öz üzərində işləmək, daim inkişaf etmək qabiliyyəti, nümunəvi dərslərin təşkili, yaradıcı hesabat, tələbələr arasında sorğu keçirmək, onların fikirlərini və təkliflərini öyrənmək, tələbələrin semestrdə əldə etdikləri nəticənin təhlili və nöqsanların aradan qaldırılması kimi məsələlər qoyur.

Müəllimin kompetentliyə tələbənin kompetentli olmasına gətirib çıxarır. Bu cür bilik və bacarığı olan hər bir müəllim yaxşı savad verməklə kifayətlənmir. O həm də tələbələrə də rəqəmsal texnologiyalarla işləmək və aldığı

informasiyanı biliyə çevirərək ondan daim istifadə etmək, öz biliklərinə əsaslanaraq öyrənməköyrətmək bacarığını inkişaf etdirir. Yaradıcı müəllim yaradıcı təlim prosesi quraraq bu prosesdə hər bir tələbənintəfəkkürünün, məntiqi düşünmə qabiliyyətinin inkifafına zəmin yaradır.

Əsas hissə. Bəs müəllimdən fərqli olaraq kitabxanaçı-bibliografin peşə kompetensiyası nədir? Hazırda respublikamızda kitabxana ictimaiyyətinibələ bir sual düşündürür. "Kitabxanaçının peşə kompetensiyasıolmalıdır, yoxsa olmamalıdır". Kitabxanaçı-bibliografin professional peşə kompetensiyası öz üzərindəişləməyi, elmi biliklərdən və İKT-dən bacarıqla istifadə etməyi tələb edir.

Kitabxanalarəyanə müəssisələrdir ki, ixtisas təhsili olmayanvə ya digər qeyri-ixtisas təhsilliinsanlarburayaişləməyə gəlirlər.Təəssüf ki, artıq uzun illərdir ki, biz kitabxanaçı peşənin tədricən ölməsiprosesini müşahidə edirik. Bizim kitabxanalarda kadr böhranı artıq reallığa çevrilmişdir. Azərbaycanda 8727 kitabxana mütəxəssisi çalışır. Onlardan 1579 nəfəri, 18.1%-i ali-ixtisas təhsilli, 1318 nəfəri, 15.1% ali-qeyri ixtisas təhsilli, 1767 nəfəri, 20.2% kitabxana üzrə orta ixtisas təhsilli, 1261 nəfəri, 14.4%-i orta qeyri ixtisas təhsilli, 2802 nəfəri, 32.2%-i ümumi orta təhsillidir (5, s.75). Azərbaycan kitabxanaçılarının 32.2%-nin orta təhsilli olması çox acınacaqlı bir rəqəmdir. Yalnız əməkdaşların beşdə biri peşəkarlardır. Belə vəziyyət təsərrüfatın heç bir sahəsində yoxdur.

Bizim cəmiyyətdə kitabxanaçı olmaq üçün kitabxanada işə düzəlmək kifayətdir. Təsəvvür edin ki, kitabxana, bibliografiya, informasiya işini bilməyən bir adamkitabxanada işləyir. Hansı keyfiyyətdən söhbət aşmaq olar? Biz özümüzpeşə təhsili olmayanəməkdaşları kitabxanaçı adlandıraraq peşənin nüfuzunu aşağı salırıq. Xaricdə yalnız ixtisas təhsili olan insanları kitabxanaçı adlandıırırlar. Peşə ixtisas təhsili olmayanbaşqa əməkdaşlar-klerklərdir, texniki işçilərdir, köməkçilərdir, könüllülərdir. Ammakitabxanaçı deyillər. Təsəvvüt edin ki, bizim mütaliəimizə rəhbərlik edən insanlar hələ işin gedişində bir neçə iləbu peşənin sirlərini öyrənəcəklər. Elmdə isə güzəşt olmur.

Bizim kitabxanalarintəcrübəsindən nümunə götürək.Təxminən son beş ildə bizdə ən yüksək ali kitabxanaçılıq və informasiyatəhsiliyəişə düzələn əməkdaşlara kadrlar şöbəsi 7-ci dərəcəni, orta məktəbi bitirib kitabxanada işləməyə gələn təhsilsiz əməkdaşlara isə 6-cı dərəcəni verir. Bu Rusiyada da belədir, bizdə də. Buna görə də ali təhsili olan və olmayan kitabxanaçıların maaşı arasında ciddi fərq yoxdur.150-180 manat arasındadır. Bizə elə gəlir ki, bu məsələyə yenidən baxmaq lazımdır. Bu ədalətsizlikaradan qaldırılmışdır.

29 mart 2013-cü il Rusiya Federasiyasının Mədəniyyət Nazirliyində kitabxana sahəsində peşə standartlarının hazırlanması üzrəmüşavirə olmuşdur. Güman edilir ki, peşə standartlarının hazırlanması vəzifələre, peşələrə və məşğuliyyətlərə aid qeyri müəyyənliyi aradan qaldıracaqdır. Müşavirədə bütün

"kitabxana-informasiya fəaliyyətinə" aid və kitabxanaçı peşəsinə aid ayrı və bibliograf peşəsinə aid ayrı peşə standartlarının hazırlanması tapşırıldı. İlk öncə "Kitabxana-informasiya fəaliyyəti" haqqındavə sonra isə, peşəkar fəaliyyətin iki baza növü: kitabxanaçı kateqoriyasıüzrə və bibliograf kateqoriyası üzrə peşə standartlarının hazırlanması müvafiq qurumlara tapşırıldı (7).

Kitabxana təhsili olmayan, kitabxana işindən xəbərsiz insanlar baza təhsili olmadığına görəkitabxana-bibliografiya proseslərlionlara mənasız görünür. Onlar işi öyrəninə müəyyən zaman keçir və bu daşın səmərəliliyini aşağı salır, kitabxanalar haqqında mənfə münasibət formalaşır.

Professor Z.Əliyevin "Ümumi bibliografişünaslıq" (2001) adlı dərs vəsaitində deyildiyi kimi: "İnsan fəaliyyətinin sistemində daxil olan bibliografik fəaliyyət aşağıda qeyd olunan əsas komponentlərə malikdir: a)məqsəd; b)subyektlər; c)obyektlər; ç) proseslər; d) vasitələr; e) nəticələr. Bunların arasında məqsəd daha real xarakter daşıyır. O, gözlənilən nəticənin modeli, fəaliyyətin başlanması motivi kimi subyektin təfəkküründə mühüm yer tutur və formalaşır. Elə buna görə də bibliografik fəaliyyətdə məqsədlə subyekt bir-birilə əlaqədə götürülüb şərh edilir (2, s.59).

Bibliografik fəaliyyətin başlıca komponent subyekt hesab olunur. Subyekt bibliografik fəaliyyətdəəsas hərəkətverici qüvvədir.Məqsədləri o müəyyənləşdirir, obyektlər seçir, prosesləri həyata keçirir, vasitələri işləyir, nəticələri yaradır və onlardan səmərəli istifadəni təşkil edir.

Bibliograf-kitabxananın, digər informasiya müəssisəsinin, redaksiyanın, kitab ticarəti ilə məşğul olan təşkilatın bir əməkdaşı bibliografik xidməti peşəkar və sistemli şəkildə həyata keçirən alim və ya mütəxəssisdır (8). Bibliograf peşəsi xüsusi ali təhsil tələb edir. Kitabxanada üç kateqoriyalı bibliograf ştatı var. Baş bibliograf, böyük bibliograf, bibliograf. Bibliografik xidmətin keyfiyyəti artdıqca ixtisaslı kadrlar daha da yüksək vəzifələrə gətirilir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin səkkizinci abzasını rəhbər tutaraq, 2011-ci il oktyabr ayının 11-də Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyi ilə razılaşdırılmış təklifini nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti 162 sayılı qərarı ilə "Azərbaycan Respublikasının şəhər (rayon) mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin, müstəqil kitabxanaların, şəhər, qəsəbə və kənd kitabxana filiallarının, habelə şəhər, qəsəbə kütləvi, uşaq və gənclər kitabxanalarının nümunəvi strukturu və ştat vahidləri"ni təsdiq etmişdir. Buna müvafiq olaraq M.F.Axundov adına Milli Kitabxana "Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi işçilərinin vəzifə təlimatı"ni (6) hazırlayaraq nəşr etmişdir. Təlimat Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi işçilərinin vəzifələrinə uyğun işlərini günün tələbləri səviyyəsində qurmalarına kömək məqsədilə hazırlanmışdır. Bildiyimiz kimi hər bir müəssisədə işin təşkili, düzgün idarə

olunması və effektivliyi kadr təminatından, yəni işçi heyətindən asılıdır. İşçilərin fəaliyyətinin operativ və səmərəli təşkili üçün düzgün hazırlanmış vəzifə təlimatı böyük əhəmiyyət kəsb edir. Vəzifə təlimatı – müəssisə, şirkət və təşkilatın ştat cədvəlində nəzərdə tutulmuş vəzifəni yerinə yetirmək üçün təyin edilən şəxsin vəzifə və öhdəliklər dairəsini, məsuliyyətini əhatə edən təlimatdır. Hər bir idarədə vəzifə təlimatının dəqiq təşkil olunması hazırda aktual problemlərdəndir. Belə ki, vəzifə təlimatı elə qurulmalıdır ki, işçilər arasında iş bölgüsü düzgün aparılsın, onun həyata keçirilməsi effektiv olsun (6). Nəzərə almaq lazımdır ki, vəzifə təlimatı normativ akt olaraq hüquqi sənəd hesab edilir və Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin normaları ilə uyğunlaşdırılır. Vəzifə təlimatının tərtib edilməsində mühüm cəhət onun əmək müqaviləsi ilə qarşılıqlı münasibətidir. Belə ki, əmək müqaviləsində də işçinin əmək funksiyası, onun hüquqları və öhdəlikləri qeyd edilir, lakin əmək müqaviləsi vəzifə təlimatına nisbətən ümumi xarakter daşıyır və vəzifə təlimatı idarə rəhbəri tərəfindən, əmək müqaviləsi isə hər iki tərəfin razılığı ilə dəyişdirilə bilər. Ona görə də, əmək müqaviləsi bağlanarkən bir qayda olaraq vəzifə qeyd olunur, onun funksiyaları isə açılır.

Hər bir vəzifə üzrə təlimat, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş ixtisas xüsusiyyətləri əsasında tərtib edilir. Bu təlimat “Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 15 aprel tarixli 122 nömrəli Fərmanının 2-ci hissəsinin 4-cü abzasını rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi Kollegiyasının 17 noyabr 2011-ci ildə təsdiq etdiyi “Mədəni-maarif, turizm müəssisələrində olan qulluqçu vəzifələrinin Vahid Tarif-İxtisas Sorğu Kitabçası”nın təsdiqi barədə (bundan sonra VTİSK adlandırılacaq) № 3-1 qərarı ilə hazırlanmışdır. (Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi Kollegiyasının 10 iyun 2013-cü il tarixli qərarı ilə VTİSK-ə dəyişikliklər edilmişdir.) Vəzifə təlimatı idarə rəhbəri və digər məsul şəxslər tərəfindən imzalanır. Təlimat imzalandığı gündən tətbiq edilir və yeni vəzifə təlimatı hazırlanana qədər qüvvədə qalır. Vəzifə təlimatının bir surəti kadrlar şöbəsində, ikinci surəti şöbə müdirində, digər surəti isə işçidə olur (6). Təlimatda baş bibliograf, böyük bibliograf, bibliograf ştatlarının vəzifələri aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilmişdir.

Baş bibliograf aşağıdakıları bilməlidir:

- kitabxana işinə dair sənədləri, mədəni-maarif və turizm müəssisələrinin inkişaf perspektivlərini, bu sahədə qanunvericiliyi, dövlət proqramlarını;
- kitabxananın təsnifat sistemini, fondun düzülüşünü, fond və kataloqdan istifadə qaydalarını;

- kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsinə, xarici və ölkədaxili kitab-xanaların qabaqcıl iş təcrübəsinə;

- oxuculara bibliografik xidmət qaydalarını;
- əməyin mühafizəsi, texniki təhlükəsizlik, istehsalat sanitariyası və yanğından mühafizə norma və qaydalarını;
- bibliografik arayışların, tövsiyə siyahılarının, vəsaitlərin tərtibi metodikasını

Baş bibliografin vəzifə borcları:

1. Baş bibliograf Mərkəzi Kitabxananın bütün şöbə və filiallarında soraq-bibliografiya, ölkəşünaslıq (diyarşünaslıq) və informasiya işlərinin təşkilatçısı və rəhbəridir;

2. MKS-in bütün oxucu qruplarını soraq-bibliografiya və informasiya xidməti ilə sistemli və operativ surətdə təmin edir;

3. MKS-in vahid soraq-bibliografiya aparatını (SBA) təşkil və təbliğ edir;

4. Bibliografik fəaliyyət üzrə MKS-in bütün struktur bölmələrinin fəaliyyətini əlaqələndirir, informasiya və bibliografiya xidməti üzrə metodist funksiyasını daşıyır.

5. MKS-in kataloq və kartoteka sisteminin təşkili işlərini yerinə yetirir, mərkəzi kitabxananın şöbələrinə və filial-kitabxanalara kartotekaların təşkili üzrə köməklik göstərir;

6. Elektron kataloqa qəzet və jurnal məqalələrini daxil edir, məlumat bazaları üçün materialların toplanmasını həyata keçirir;

7. Bütün sistemin soraq-bibliografiya və informasiya işlərinin planları (rüblük, illik və perspektiv) və onların yerinə yetirilməsinə nəzarət edir;

8. Rayon Mərkəzi Kitabxanasının bütün şöbə və filiallarının məlumat bibliografiya (diyarşünaslıq) və informasiya işlərinin illik, statistik məlumat hesabatlarını təhlil edir və bu haqda hesabat hazırlayır;

9. Başqa şöbələrin işçiləri ilə birlikdə kitabxanaya gələn yeni oxucularla soraq-bibliografiya aparatının təbliği, ondan isti-fadə qaydaları haqqında, oxuculara məsləhət vermək və metodiki köməklik göstərmək üçün söhbət aparır;

10. Baş bibliograf aşağıdakı SBA-nı təşkil edir:

-MKS üzrə toplu kataloq;

-Diyarşünaslıq ədəbiyyatının tövsiyə kartotekası;

-Mövzu kartotekası;

-Yerli dövrü və ardı davam edən nəşrlərin kartotekası;

-Diyar ərazisində çap olunmuş kitabların xronoloji kataloqu;

-Soraq və bibliografik nəşrlər fondu;

-Ödənilmiş arayışlar fondu.

11. Kartoteka təşkil etmək üçün respublika üzrə, eləcə də yerli jurnal və

qəzetləri nəzərdən keçirib biblioqrafik və analitik təsvir edir, kitabxanaya daxil olan yeni kitablarla tanış olur, ölkəşünaslıq (diyarşünaslıq) göstəriciləri tərtib etmək üçün müntəzəm olaraq materiallar toplayır.

Böyük biblioqraf aşağıdakıları bilməlidir:

- kitabxana işinə dair rəsmi sənədləri, mədəni-maarif və turizm müəssisələrinin inkişaf perspektivlərini, bu sahədə qanunvericiliyi, dövlət proqramlarını;

- kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsini, xarici və ölkədaxili kitabxanaların qabaqcıl iş təcrübəsini;

- oxuculara biblioqrafik xidmət qaydalarını;

- fondun tərkibini, kitabların qəbul edilmiş təsnifat sistemini, kataloq və

kartoteka sisteminin quruluşunu;

- əməyin mühafizəsi, texniki təhlükəsizlik, istehsalat sanitariyası və yanğından mühafizə norma və qaydalarını.

2. Vəzifə borcları:

1. Uşaqların və yeniyetmələrin hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının mənimsənilməsi və istifadə olunmasının təbliği üçün kitab təbliğinin təşkili;

2. Şöbənin soraq-biblioqrafiya aparatını təşkil etmək. Uşaq şöbəsinin fondundan istifadə edilməsini genişləndirmək məqsədilə fondun təbliğ edilməsi;

3. Uşaqlara kitabxana-biblioqrafiya və informasiya xidmətini təşkil etməli, rayon (şəhər) məktəb və uşaq kitabxanaları ilə işi əlaqələndirməli;

4. Mütləq mədəniyyəti və kitabxana-biblioqrafiya biliklərinin təbliği, uşaq ədəbiyyatının təbliğində informasiya texnologiyalarından (radio, televiziya, mətbuat, internet) istifadə edilməsi;

5. Şöbənin fondunun təşkilində iştirak etmək, fondun komplektləşdirilməsi üçün mövzu-tipologiya planı üzrə təkliflər vermək;

6. MKS-in uşaqlarla iş aparən bütün şöbələrinə metodik rəhbərliyi həyata keçirmək məqsədilə metodik şöbənin işində iştirak etmək;

7. Komplektləşdirmədə buraxılmış nöqsanları aradan qaldırmaq məqsədilə oxuculara verilmiş "yox" cavablarının müntəzəm olaraq təhlil edilməsi və yox cavablarının minimuma endirilməsi.

3. Biblioqraf aşağıdakıları bilməlidir:

- kitabxana işinə dair sənədləri, mədəni-maarif və turizm müəssisələrinin inkişaf perspektivlərini, bu sahədə qanunvericiliyi, dövlət proqramlarını;

- kitabxananın təsnifat sistemini, fondun düzülüşünü, fond və kataloqdan istifadə qaydalarını;

- kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsini, xarici və ölkədaxili kitabxanaların qabaqcıl iş təcrübəsini;

- oxuculara xidmət qaydalarını;

- əməyin mühafizəsi, texniki təhlükəsizlik, istehsalat sanitariyası və yanğından mühafizə norma və qaydalarını.

Biblioqrafın vəzifə borcları:

1. Mərkəzi və ümumi kataloqların təşkili, tərtibi və redaktə edilməsi;

2. Nəşriyyat və kitab satışı biblioqrafiyasına baxış və oradan Mərkəzi Kitabxana və filial kitabxanalar üçün lazım olan nəşrlərin seçilməsi, sifarişlərin dəqiqləşdirilməsi, yoxlanılması, ümumiləşdirilməsi, kollektorda ümumi sifarişlərin qeyd olunması və onun icrasına nəzarət edilməsi;

3. MKS-in əməkdaşlarını Milli Kitabxana və digər metodik mərkəzlərdən daxil olan biblioqrafik və metodik nəşrlər haqqında məlumatla təmin etmək;

4. Mərkəzi Kitabxana şöbələrinin və filialların dövri mətbuat sifarişlərini dəqiqləşdirmək, onlara abunə yazdırmaq, rayonun (şəhərin) kitabxanalarında olan dövri mətbuatın vahid ümumi (toplu) kataloqunu təşkil etmək;

5. Komplektləşdirməyə kömək üçün şöbədə məlumat aparatının (cari komplektləşdirmə kartotekası, əlavə komplektləşdirmənin sistemli kartotekası, rayonun (şəhərin) iqtisadi və mədəni profilinin predmet-mövzu kartotekası, MKS-in oxucu kartotekası və s.) təşkili;

6. Filiallara onların fondları üzrə kataloqların tərtibinə və redaktəsinə kömək etmək;

7. Sənədlərin biblioqrafik təsviri üzrə Dövlət standartı əsasında biblioqrafik təsvir, kataloqlar üçün kartoçkaların çoxaldılması;

8. Fondların komplektləşdirilməsi, ədəbiyyatın işlənməsi, kataloqların tərtibi məsələləri üzrə rayonun (şəhərin) və başqa idarə və müəssisələrin kitabxana işçilərinə metodiki köməklik göstərmək. Kitabxanaçıların ixtisas biliyinin artırılmasına yönəldilmiş tədbirlərdə iştirak etmək;

9. Kitabxanaya daxil olan ədəbiyyatın informasiya bülletenlərini, tövsiyə siyahılarını hazırlamaq (6).

Biblioqrafik xidmət iki varianta uyğun qurulur. Birinci variant regionlarda yerləşən kiçik kitabxanalar üçün xarakterikdir. Belə kitabxanalarda adətən bir-iki nəfər kitabxanaçı işləyir. Regionlarda yerləşən kiçik kitabxanalarda adətən, ali təhsili olmayan şəxslər çalışır.

İkinci variantda elmi, universal və xüsusi kitabxanaların funksiya, xarakter və iş səviyyəsindən asılı olmayaraq, elmi-biblioqrafiya, biblioqrafik-informasiya, və ya ölkəşünaslıq biblioqrafiyası şöbələrində çalışan biblioqraflar aiddir. Bu kitabxanalarda biblioqrafik xidmət üçün biblioqrafların ixtisasları xarakterikdir (elm sahələrinə, sənəd növlərinə, funksiyanın yerinə yetirilməsinə, texnoloji proseslərə görə)

Böyük kitabxanaların biblioqraflarının davamlı və peşəkar təhsil və ünsiyyət üçün imkanları vardır. Bu kitabxanalarda iş maraqlı və prestijlidir. Əmək haqqı digər kitabxanalara nisbətən staja və dərəcəyə görədir.

Azərbaycan kitabxanalarında çalışan biblioqrafların 98 %-i qadınlardır. Son onilliklərə nəzər yetirsək biblioqrafiya şöbəsində kişi işçilərinin sayının azaldığını görmək olar. 1990-cı illərdən başlayaraq kişi işçilər kitabxananın avtomatlaşdırma şöbəsində işləməyə üstünlük verirlər. Azərbaycan kitabxanalarında çalışan kitabxanaçıların 1318 nəfəri, 15.1% ali-qeyri ixtisas təhsilli kadrlardır ki, onların ikinci ixtisas almaları vacibdir. Çünki xarici ölkələrdə kitabxanalarda işləyən kadrların ali, peşə-ixtisas təhsilinin olmasına ciddi fikir verilir. Hüquq təhsili olsa belə, kitabxanaçılıq təhsili olmayan insanlar kitabxanada işləyə bilməzlər.

Biblioqrafik fəaliyyətin subyektinə peşəkar biblioqraflar- müəyyən kollektiv (biblioqrafik şöbə, bölmə, idarə, qarşılıqlı biblioqrafik xidmət şöbəsi), qeyri-peşəkarlar - müvəqqəti biblioqrafik fəaliyyətlə məşğul olanlar (alimlər, ali məktəb müəllimləri, yazıçılar, jurnalistlər və b.) vətəndaşlar daxildir. Peşəkar biblioqraf təcrübəli biblioqrafik fəaliyyətin başlıca subyektidir. Biblioqrafik informasiya mənbələrini yaradan, onları tələbatçılara çatdıran, onlardan səmərəli istifadəni təşkil edən məhz peşəkar biblioqraflardır. Müasir tələblərə cavab verən, yüksək səviyyəli biblioqrafik fəaliyyət biblioqrafların nəzəri və təcrübəli hazırlıq səviyyəsindən, yeni informasiya texnologiyalarına yiyələnməsindən çox asılıdır.

1990-cı illərdən istifadə olunan texnologiya baxımından biblioqrafik fəaliyyətdə fərqlilik artdı. Kiçik kitabxanaların çoxunda və MKS-lərdə "ənənəçilər" fəaliyyət göstərməyə başladılar ki, onların da yeganə silahı qələm idi (8).

II qrup kitabxanalarda texniki yeniliklərdən-müasir kompyuter avadanlıqlardan istifadə edilir. Biblioqraflar burada informasiya axtarışı ilə, biblioqrafik proseslərlə və onlayn xidmətlə məşğul olurlar. Burada iqtisadi faktor özünü göstərir; ənənəvi kartotekalarla müqayisədə informasiya bazasının artırılması daha çox əmək tələb edir, lakin ştat işə eyni olaraq qalır. Yaxşı olar ki, biblioqraflar əsas biblioqrafik iş prosesinin metodikasını mənimsəsinlər, əks halda biblioqrafik vəsait tərtibatçıları öz əməklərinin nəticələrinə obyektiv qiymət verə bilməyəcəklər. Başqa sözlə desək, işi elə təşkil etmək lazımdır ki, biblioqraf onun xidmətindən yararlanan ifadəçini həmişə "görə" bilsin. Bir çox kitabxanalarda bu ziddiyyətin mövcudluğu biblioqrafların korporativ informasiya bazasının hazırlanmasında iştirakı ilə izah edilir (8).

Biblioqrafların peşə psixologiyası, bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnməsi onun peşəkarlığını müəyyənləşdirən əsas amildir. Biblioqrafların psixoloji keyfiyyəti dedikdə onda peşə yaddaşının inkişafı, biblioqrafik əlamətləri (sənədlərin adlarını, müəllifləri, müxtəlif elm, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərini, kitab tarixinə dair məlumatları) məqsədyönlü xatırlamaq qabiliyyəti, sənədlər sayəsində onu əhatə edən aləmi müşayiət etmək, xarici həqiqətlər, adamlar və sənədlər arasındakı ən müxtəlif əlaqələri vaxtında sezmək bacarığı nəzərdə tutulur.

Bu ümumi keyfiyyətlər peşəkar biblioqrafik fəaliyyətdə funksiyalara görə aparılan ixtisaslaşma ilə bağlı səciyyəvi tələblərlə tamamlanmalıdır. Məsələn, sənədlərin biblioqrafiyalaşdırılması ilə məşğul olan biblioqraf sakit oturub işləməyi, fikrini məqsədyönlü cəmləşdirməyi, məntiq təfəkkürünü inkişaf etdirməyi bacarmalıdır.

Biblioqrafik xidmət göstərən biblioqraf pedaqoji və psixoloji baxımdan hazırlıqlı olmalı, insanlarla davranışda mədəniyyəti yüksək olmalı, biblioqrafik axtarış zamanı qısa vaxt ərzində qərara gəlmək, müxtəlif və mürəkkəb xarakterli sorğuların qeyri-bərabər axını şəraitində səriştəli fəallıq göstərmək, informasiya tələbatçıları ilə münasibətdə emosional sabitliyi gözləmək və həddən artıq ehtiyatlı olmağı bacarmaq əsas məsələdir (2, s.61).

Profesor Z.Əliyevin "Ümumi biblioqrafiyaşünaslıq" dərslərinə əsasən biblioqrafların biliyi iki əsas hissədən ibarətdir: a) sosial; b) peşə bilikləri.

Biblioqrafların sosial biliklərini aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Fəlsəfi-metodoloji, siyasi və tarixi biliklər. Burada sosial-siyasi həyatın inkişaf qanunlarını Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq siyasətini bilmək xüsusilə vacibdir.

2. İnformasiya tələbatının öyrənilməsinin, təmin edilməsinin və formalaşmasının, biblioqrafların biblioqrafik informasiya tələbatçıları ilə davranış proseslərinin öyrənilməsində ümumi əsas kimi götürülən psixoloji-pedaqoji biliklər.

3. Böyük sənəd kütləsi və axını ilə, müxtəlif illərdəki işarə sistemləri ilə, əlifbalarla, ədəbiyyatla, ayrıca işarələri və başqaları ilə aparılan biblioqrafik işdə əhəmiyyətli olan peşəyönümlü riyazi, semantik və linqvistik bilikləri (2, s.61).

Biblioqrafların peşə bilikləri isə bunları əhatə etməlidir:

1. Biblioqrafik fəaliyyətin nəzəriyyəsi və tarixi biblioqrafların peşə biliyinin əsasıdır.

2. Ümumi elmi əsaslı (nəzəri və tarixi) peşə bilikləri və onların əməli biblioqrafik fəaliyyətdə tətbiqini təmin etmək zəminində öyrənilən təcrübə-tətbiqi xarakterli metodiki və texnoloji, mənbəşünaslıq, təşkilati – idarəetmə istiqamətli biblioqrafik biliklər;

3. Qarışıq elmi və təcrübəli fəaliyyət sahələrindən, hər şeydən əvvəl, informatika və elmi-informasiya fəaliyyətindən, biblioqrafik xidmətin idarə mənsubiyyətindən asılı olaraq kitabşünaslıq və kitabçılıq (redaksiya – nəşriyyat) işindən, kitabxanaşünaslıq və kitabxana işindən, biblioplistika və kitab ticarəti fəaliyyətindən, arxivşünaslıq və arxiv işindən və s. götürülən və biblioqraf peşəsi üçün əhəmiyyətli olan biliklər;

4. Biblioqrafların təcrübəli fəaliyyəti nəticəsində yaddaşında qalan seriyalı, çoxcildli, ensiklopedik və başqa mühüm nəşrlərin, jurnal və qəzetlərin adları, elmi müəssisələr, mühüm sənəd fondlarının tərkibi, müxtəlif kitabxanaların,

elmi-texniki informasiya orqanlarının soraq-bibliografiya aparatlarının (SBA) quruluşu haqqındakı məlumatlarla bağlı faktoqrafik biliklər;

5. Sahəvi bibliografik fəaliyyətlə məşğul olanlar xidmət etdikləri bilik sahələrinin problemlərini, inkişaf perspektivlərini, terminologiyasını, sahə ilə əlaqədar ədəbiyyatın (əsas əsərlərin, dövrü nəşrlərin) bibliografik axtarışında əhəmiyyətli olan mənbələri bilməlidirlər.

Bibliografin peşə bacarığı da mühüm şərtidir. Belə bacarıq bibliografda olan biliyin təcrübi fəaliyyətdə tətbiqi ilə təmin olunur. Peşə bacarığı bir qayda olaraq iki yerə bölünür: məcburi və arzu olunan bacarıq.

Məcburi bacarıq öz növbəsində ümumi (bütün bibliograflar üçün zəruri hesab edilən) və əlavə (ixtisaslaşmadan asılı olan) hissələrə ayrılır. Bunlardan ən vaciblərini qeyd edək:

a) bütün bibliograflar ixtisaslaşmalarından asılı olmayaraq bacarmalıdır:

- bibliografik yazılar tərtib etməyi və oxumağı (onlardan lazım olan informasiyanı götürməyi);

- bibliografik axtarış aparmağı, məlumat və bibliografik nəşrlərdən, kartotçka kataloqlarınla, kartotekalarından və axtarışın başqa mənbələrindən istifadə etməyi;

- bibliografik vəsait tərtib etməyi (sənədləri meydana çıxarmağı, seçməyi, qruplaşdırmağı, annotasiyalaşdırmağı);

- avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarış sistemindən (EHM və kompüter zəminində yaradılanlar da daxil olmaqla) və müasir surətçoxaldıcı texnikadan istifadə etməyi;

- bibliografik xidmət sahəsində öz işini planlaşdırmağı, həyata keçirməyi və təhlil etməyi;

b) bibliografiyalaşdırma ilə məşğul olan bibliograf əlavə olaraq bacarmalıdır:

- mövcud təsnifatlardan istifadə etməyi, sənədləri sistemləşdirməyi və predmetləşdirməyi;

- bibliografik vəsaitləri redaktə etməyi;

- bibliografik vəsaitin tərtibi prospektini və ya proqramını işləyib hazırlamağı;

c) bibliografik xidməti həyata keçirən əlavə olaraq bunları da bacarmalıdır:

- bibliografik informasiya tələbatçıları ilə davranmağı, onlarda bibliografik özünəxidmət səriştəsi tərbiyə etməyi;

- sorğuları qəbul etməyi, bibliografik arayışlar hazırlayıb verməyi;

- informasiya tələbatçılarına kütləvi və fərqli (diferensiasiyalı) bibliografik informasiya verməyi təşkil etməyi və həyata keçirməyi.

Bütün bibliograflar üçün arzu olunan bacarıq:

- kütə qarşısında çıxış etmək, bibliografik biliyi yaymaq;
- latın və kiril əlifbaları ilə, müxtəlif xalqların dillərində olan bibliografik təsvirlərdən baş çıxarmaq;

- elmi-tədqiqat və elmi-metodiki iş aparmaq;

- kompüterlə işləmək.

Bibliografin vərdişi onun fəaliyyəti zamanı ardıcıl təkrar olunması sayəsində avtomatik hal olan və xüsusi şüurlu nəzarət tələb etməyən bir cəhətdir. Vərdişə aşağıdakılar aiddir:

- sürətli bibliografik oxu, yəni sənədlərdə standart üsullardan və lazımi fraqmentin (sitatlar, adların, bibliografik qeydin və s.) axtarışı məqsədilə mətnin sürətlə nəzərdən keçirilməsi yollarından istifadə olunmaqla ardıcıl həyata keçirilən ümumi tanışlıq;

- sözlərin və söz birləşmələrinin mətnin mənası təhrif olunmamaq şərti ilə ixtisas olunmaları sayəsində sürətlə yazmaq vərdişi;

- məlumat nəşrləri, bibliografik vəsaitlər və kitabxanaların SBA-ları üzrə istiqamətlənmək və operativ axtarış aparmaq vərdişi;

- bibliografik əlamətləri standartlar üzrə əks etdirmək və bununla da bibliografik qeydin sənədə təkrar müraciət etmədən daha dəqiq formalaşmasına nail olmaq vərdişi.

Vərdişlər də bacarıq kimi bütün bibliograflar üçün ümumi və əlavə ola bilər. Əlavə vərdişlər bibliografin funksiya və ya sahəvi ixtisası çərçivəsində yerinə yetirdiyi peşə vəzifəsinin xüsusiyyətinə uyğun gəlmələri ilə fərqlənir. Bibliograf ona gələn sorğuya cavab verməklə yanaşı, həm də onu dürustləşdirməyə, oxucunun marağına nə dərəcədə uyğun gəldiyini dəqiqləşdirməyə, onların məzmununa və quruluşuna bibliografik vasitələrlə təsir göstərməyə çalışmalı və nəhayət oxucularda sənəd tələbatını məqsədyönlü inkişaf etdirməyi və formalaşdırmağı bacarmalıdır (2, s.64)

Nəticə. Yuxarıda qeyd olunana yekun vuraraq, kitabxanaçı-bibliograf peşəsinin qarşısına qoyulan tələbləri belə müəyyənləşdirmək olar.

1. Öyrənmə qabiliyyəti

2. Universallıq

3. Mobillik

4. Vəziyyəti qiymətləndirmək bacarığı və doğru qərar qəbul etmək qabiliyyəti.

5. Kreativlik - yaradıcılıq

6. Aдекватlıq (7).

Kitabxana-bibliografiyasını yaxşı bilən əməkdaşlar bizdəzlik təşkil edir. Təhsiləndənəsilə olmayaraq, əgər insan kitabxana-bibliografiyasını öyrənməyə çalışırsa biz belə insanlara dəstək göstərməliyik. Çünki kitabxana işi humanist bir sahədir. "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 26-cı maddəsində deyilir ki, Kitabxanada ali ixtisas təhsilli

Zahidə RZAYEVA
*“Kitabxana resursları və informasiya
axtarış sistemləri” kafedrasının müəllimi*

Safura HACIYEVA
*“Kitabxana fondu və kataloqları”
laboratoriyasının müdiri*

MÜASİR DÜNYADA KİTABXANA-İNFORMASIYA SFERASININ İNKİŞAF MEYİLLƏRİ

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikası, kitabxana-informasiya, inkişaf meyilləri

Ключевое слова: Азербайджанская Республика, Библиотечно-информационное, тенденции развития

Key words: Republic of Azerbaijan, Library-Information, development trends

Məqalədə İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyət şəraitində Azərbaycanda kitabxana-informasiya sferasının vəziyyəti çərç olunmuşdur. Həmçinin informasiya fəaliyyətində kitabxanaşünaslıq metodlarının əhəmiyyəti də göstərilmişdir.

Giriş: Bəşəriyyətin nail olduğu sosial-iqtisadi və mədəni inkişafının genezisinə nəzər saldıqda görə bilərik ki, bu nailiyyətlər qısa dövrdə əldə olunmamışdır. Bu inkişafı şərti olaraq əsas etibarilə dörd mühüm mərhələyə bölmək olar. Bu mərhələlərin birindən digərinə keçid, heç şübhəsiz, ayrı-ayrı cəmiyyətlərdə spesifik kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri effektləri yaratmaqla yanaşı, yeni dəyərlərin və ictimai münasibətlərin formalaşmasına səbəb olmuşdur. Hazırkı dövrdə cəmiyyətdə informasiya və biliklərin rolu, eyni zamanda qeyd olunan sahələrdə məlumat daşıyıcılarının sürətlə dəyişməsidaha çox əhəmiyyət kəsb edir. Bu dəyişiklik özünü bilavasitə aşağıdakı istiqamətlərdə daha qabarıq şəkildə göstərməkdədir:

Yeni texnologiyalarda formal biliklərin rolunun artmasında;

Elmi-tədqiqat işləri ilə istehsalın əlaqəsinin artmasında;

Məhsulların sürətli mənəvi aşınmasında;

Təhsilin, ixtisaslaşmanın, fasiləsiz tədrisin əhəmiyyətinin yüksəldilməsində;

Biliklərə qoyulan investisiyanın artmasında;

İnformasiyanın idarə olunmasına qoyulan investisiya hesabına əlavə dəyərin yaradılmasında;

Səmərəliliyin rəqabətliliyinin artırılmasında;

İntensiv qloballaşmada və s.